

Milníky na cestě ke komunistickému puči v Československu¹

JAN CHOLÍNSKÝ

Komunistická revoluce, tak, jak o ní mluvili Karl Marx, Friedrich Engels a jejich následovníci,² v Československu nepřicházela, dokonce ani po hospodářské krizi na přelomu dvacátých a třicátých let. Komunisté nebyli úspěšní, přestože měli svůj jasný program, byli cílevědomí, pracovití, měli svoji ideologii a mocnou podporu v Sovětském svazu, politicky pracovali různými formami – oficiálně i ilegálně, parlamentně i protiústavně (spiklenecky). Jejich vítězství v Československu bylo podmíněno dvěma předpoklady, bez nichž by k němu buď vůbec nedošlo nebo by muselo být dobyt jiným, a to pro komunisty riskantním a všeobecně alarmujícím způsobem. Těmito předpoklady k tomu, že komunisté v Československu získali monopolní politickou moc, o kterou od svého zformování usilovali, byly vznik a trvání revoluční situace a pomoc nekomunistických spojenců. Pokud jde o revoluční situaci, pro Josifa Vissarionoviče Stalina, vůdce nejen sovětských, ale i českých a slovenských komunistů, bylo dychtivě očekávanou a cílevědomě podněcovanou revoluční situací rozpoutání války mezi Německem a evropskými (resp. střeoevropskými a západoevropskými) státy. Co se týče pomoci nekomunistických spojenců, během druhé světové války se stal hlavním spojencem komunistů exilový prozatímní prezident reálně neexistujícího Československa Edvard Beneš a s ním i jeho političtí přívrženci, kteří přijali Benešovo autokratické vůdcovství.³

Nedlouho před začátkem druhé světové války – 19. srpna 1939 – řekl v tajném projevu sovětský vůdce Stalin svým soudruhům z politbyra Všesvazové komunistické strany bolševiků: „Otázka války nebo míru se dostává do fáze, která je pro nás kritická. Pokud uzavřeme smlouvu o vzájemné pomoci s Francií a Velkou Británií, Německo se vzdá Polska a začne hledat, *modus vivendi* se západními mocnostmi. Válka bude odvrácena. [...] Pokud přijmeme návrh Německa na uzavření paktu o neútočení, vrhne se Německo samozřejmě na Polsko a Anglie a Francie se do této války nutně zamíchají. Západní Evropa tak bude vystavena vážným otřesům

---

1 Tento text je rozšířenou verzí druhé části referátu „Komunistická dvoufázová revoluce – fakta a mýty o československé tragédii“ – první část pojednávala o komunistické ideologii, politickém programu a politickém postavení komunistů v meziválečném Československu; třetí část zmiňovala komunistické a postkomunistické mýty vztahující se ke komunistickému uchopení moci, respektive komunistickému puči v únoru 1948. Tato problematika je podrobně rozpracována pod názvem „Československá tragédie a česká historická paměť“ v doslovu Jana Cholínského ke knize KALVODA, Josef: *Sověťizace Československa – příčiny a důsledky. Sv. 2 Beneš a spol., komunisté a totalitní stát.* Nakladatelství Dilo, Kladno 2023, s. 733–788.

2 MARX, Karl – ENGELS, Friedrich: *Manifest komunistické strany.* Nakladatelství Svoboda, Praha 1946; LENIN, Vladimír Iljič: Co dělat? In: LENIN, V. I.: *Sebrané spisy, sv. 6, leden–srpen 1902.* Svoboda, Praha 1981.

3 KALVODA, Josef: *Sověťizace Československa – příčiny a důsledky. Sv. 1: Role Československa v sovětské strategii.* Nakladatelství Dilo, Kladno 2022.

9. V.

1945

NAŠI OSVOBODITELE

Faksimile dobového pamětního listu

Zdroj: Archiv autora

a zmatkům. Za těchto okolností budeme mít velkou šanci zůstat stranou konfliktu a budeme moci doufat ve výhodný vstup do války. Zkušenosti posledních dvaceti let ukazují, že v Evropě nemůže v době míru vzniknout tak silné komunistické hnutí, aby se bolševická strana mohla chopit moci. Diktaturu této strany může umožnit jen velká válka. Naše volba, pro niž se rozhodneme, je tedy jasná. Musíme přijmout německý návrh a zdvořile poslat zpět anglo-francouzskou misi. První výhoda, kterou získáme, je zničení Polska až k přístupovým cestám na Varšavu, včetně zajištění ukrajinské Haliče. Německo nám nabízí naprostou svobodu jednání v pobaltských zemích a nemá námitek proti navrácení Besarábie SSSR. Je připraveno přenechat nám jako sféru vlivu Rumunsko, Bulharsko a Maďarsko. [...] Proto při zachování neutrálního postoje a v očekávání své chvíle bude SSSR pomáhat dnešnímu Německu a bude mu dodávat suroviny a potraviny. [...] Pro realizaci těchto plánů je nezbytné, aby se válka táhla co nejdéle, a právě tímto směrem je třeba zaměřit všechny síly, které máme k dispozici v západní Evropě a na Balkáně.⁴

Stalo se, ale samo o sobě to ještě automaticky neznamenalo sovětskou okupaci střední Evropy včetně ovládnutí obnovovaného Československa – ta nastala až v důsledku pomoci, kterou získali sovětští a další komunisté během války „zvenčí“. Podle významného českoamerického historika Josefa Kalvody mělo z celkového hlediska v tomto smyslu mimořádný význam rozhodnutí prosazené Stalinem a americkým prezidentem Franklinem D. Rooseveltem o ofenzivě západních Spojenců ve Francii, namísto britským premiérem Winstonem Churchillem navrhovaného Balkánu, které umožnilo průnik Rudé armády do střední Evropy.⁵ V případě Polska, doma i v zahraničí statečně bojujícího proti Německu, se na ovládnutí země sovětskými komunisty podepsali britští a američtí političtí lídři nezodpovědnou „antipolskou dohodou“ se Stalinem nad rámec nezbytné válečné vojenské spolupráce, dohodou, která byla v rozporu se zdravým politickým úsudkem, ale také opuštěním obětavého válečného spojence.⁶ V případě Československa, respektive českých zemí a Slovenska byl hlavním komunistickým spojencem exilový prozatímní prezident Beneš a s ním jeho londýnští přívrženci a spolupracovníci, kteří spolu s komunisty na sklonku války utvořili koalici Národní frontu a namísto garance svobodných poměrů nastolili politickou diktaturu masově porušující základ-

4 VEBER, Václav: *Rudý car. Stalin v čele sovětského svazu v letech 1924–1953*. Triton, Praha 2016, s. 99–100 (citováno podle *Drugaja vojna 1939–1945*. Moskva 1996, s. 73–75; český *Slovenské historické studie*, č. 26, dokument č. 18. Historický ústav AV ČR, Praha 2000).

5 Například v rozhovoru pro BBC z roku 1988 Kalvoda říká: „Prostudoval jsem velké množství dokumentů vlád americké a britské a nepochybuji o tom, že kdyby Beneš plně podporoval koncepci československo-polské či podunajské federace, Sovětskému svazu by se nepodařilo proniknout do střední Evropy. V tomto případě by se Spojenci vylodili na Balkáně a shodili výsadkové vojenské jednotky do Maďarska a Rumunska, tedy do států, které s nimi vyjednávaly o obrácení fronty proti nacistickému Německu v roce 1943. Jak Maďarsko, tak i Rumunsko měly plně ozbrojené armády a změnou fronty by zabránily okupaci střední Evropy sovětskými armádami.“ KALVODA, Josef: *Sovětizace Československa – příčiny a důsledky. Sv. 2 Beneš a spol., komunisté a totalitní stát*, s. 384.

6 Shrnutí této problematiky viz CHOLÍNSKÝ, Jan – CENCKIEWICZ, Sławomir: *Sovětizace Polska, Západ a princip legalismu. Securitas Imperii*, 2013, č. 24, s. 204–231.

ní lidská práva nemluvě o okleštění práv občanských. Na cestě k československému únorovému převratu a následnému vzniku totalitního státu lze v průběhu osudného desetiletí 1938–1948 ve výše uvedených souvislostech chronologicky identifikovat několik rozhodujících událostí – nazvěme je milníky.

Prvním milníkem je sebekompromitace prezidenta Beneše v září 1938 související s vyvrcholením tzv. sudetoněmecké krize a s požadavky na předání československého pohraničního území Německé říši. Československý prezident se dopustil svou tajnou diplomacií na mezinárodní scéně protizákonného jednání odpovídajícího podle tehdejšího československého práva velezradě, když v polovině září tajně nabídl – prostřednictvím zahraniční mise, kterou pověřil tehdejšího ministra sociální péče Jaromíra Nečase – část státního území nacistickému Německu. Krátce na to znovu porušoval ústavu, když vahou své autority a prezidentské funkce přesvědčoval a přesvědčil československou vládu, aby vydala k odstoupení území souhlas a fakticky v této věci rozhodla, ač takové rozhodnutí mohlo učinit jen Národní shromáždění, tedy tehdejší dvoukomorový parlament. Beneš se během války v exilu snažil přimět Nečase, aby vzal rozhodnutí o „velezradné“ pařížské misi na sebe, ale ten to odmítl a pro jistotu o této misi sepsal vlastní přesnou zprávu, krom toho nezničil podle prezidentova pokynu Benešovou rukou psané instrukce. Tento korunní důkaz o Nečasově misi se dostal do rukou komunistů – prozatím nevíme, kdy a jak se to stalo (zveřejnili ho až v roce 1957); pokud to bylo už v poválečné době, mohly tyto ručně psané pokyny pro Nečase sloužit jako jeden z hlavních prostředků nátlaku na prezidenta. Beneš jakoukoli zmínku o svých nabídkách v této věci popíral, nicméně o jeho tajné diplomacii nemlčeli za války a po válce francouzští politikové, další svědek, československý velvyslanec ve Francii Štefan Osuský, veřejně promluvil až o mnoho let později. (Mimochodem, v září 1939 a potom v prosinci 1943 a v lednu 1945 se Beneš dopustil principiálně totožného prohřešku, když Sovětskému svazu nejprve tajně nabízel a posléze tajně „daroval“ území Podkarpatské Rusi.)

Podrobnosti o Nečasově misi a dalších prezidentových aktivitách se zájemci mohou dočíst v knize *Mnichovská zrada, nebo pražský krach?*, kde je právní dimenze Benešova jednání vyložena následovně: „Pokud by pravda o Nečasově misi vyšla najevo, Edvard Beneš mohl být (ať už jako prezident, bývalý prezident, nebo exilový prezident) obviněn z porušení ústavy a z velezrady. Pokud by byl uznán vinným, ztratil by přinejmenším (tj. podle meziválečného československého práva – viz *Zákon č. 36/1934 Sb.*, podle kterého byl prezident vyňat z trestní odpovědnosti) prezidentskou funkci a způsobilost k jejímu dalšímu nabytí (podle § 67 ústavy). Čin velezrady byl definován jako ‚Úklady o republiku‘ v § 1 *Zákona č. 50/1923 Sb.*, na ochranu republiky, mj. slovy: ‚Kdo se pokusí [...] přivtělití cizímu státu území republiky neb odtrhnouti od něho jeho část...‘ Pokud by ovšem Beneš byl po skončení války souzen (podle poválečného československého práva) na základě vlastního prezidentského retribučního dekretu o Národním soudu (*Dekret*

č. 17/1945 Sb.) a stejným způsobem, jako to bylo běžné a jako tomu bylo například u druhorepublikového předsedy vlády Rudolfa Berana, hrozilo by mu mnohaleté vězení, ne-li trest smrti. V § 1 Hlavy I. zmíněného dekretu byla vymezena trestní odpovědnost: ‚Kdo se v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) dopustil na území republiky nebo mimo ně...‘ některého z činů definovaných v zákonu na ochranu republiky z roku 1923, měl být potrestán přísněji vymezenými tresty. Beneš i Nečas mohli být stíháni za úklady o republiku (trest smrti), za přípravu úkladů a za ohrožení bezpečnosti republiky (těžký žalář od dvaceti let až na doživotí a za okolností zvláště přitěžujících smrt). V § 18 bylo dále upřesněno: ‚Dobou zvýšeného ohrožení republiky rozumí se doba od 21. května 1938...‘⁷

Druhým milníkem je uznání Benešovy prozatímní československé vlády v Londýně vládou Velké Británie v červenci 1940 a současný vznik Prozatímního státního zřízení Československé republiky v zahraničí. Tím, že bylo toto prozatímní zřízení – sestávající z prezidenta, vlády a Státní rady (přesněji „loutkové vlády“ a „loutkového parlamentu“) – v čele s Benešem uznáno, zvítězila Benešova koncepce politického pojetí a vedení československého protinacistického odboje v zahraničí. To znamenalo zavedení systému, v němž dominoval Beneš se svými politickými spojenci, který nepřipouštěl jiný politický názor než názor stanovený nebo schválený prezidentem-vůdcem.⁸ Byly zcela potlačeny odlišné – tehdy i z odstupe času lepší – exilové politické koncepce reprezentované nejprve pařížskou Česko-Slovenskou národní radou v čele s bývalým předsedou československé vlády Milanem Hodžou⁹ a po pádu Francie už jen marginálními londýnskými skupinami – Slovenskou národní radou v čele s novinářem Peterem Prídavkem a Českou národní jednotou v čele s generálem Lvem Prchalou. Znamenalo to také prosazení Benešovy zahraničněpolitické orientace, která brzy začala být primárně prosovětská a pomáhala prosazovat sovětské dobovačné cíle, které byly v souladu s Benešovými osobními zájmy, ale proti zájmu států a národů středoevropského regionu včetně Čechů a Slováků. Svědčí o tom politická i veřejná válečná aktivita Beneše na mezinárodní scéně, k níž patří i činnost jeho dvou nejbližších spolupracovníků v této oblasti – ministra zahraničí prozatímní vlády Jana Masaryka a státního ministra prozatímní vlády a hlavního Benešova zahraničněpolitického propagandisty Huberta Ripky.¹⁰ Z mnoha dochovaných příkladů prosovětské propagandy směrem do zahraničí i k domovu zde nejprve připomeňme londýnské rozhlasové projevy Ripky a Masaryka u příležitosti výročí bolševické revoluce během válečných let.

7 CHOLÍNSKÝ, Jan: *Mnichovská zrada, nebo pražský krach? Nečasova mise a rozpad Československa v září 1938*. Nakladatelství DÍLO, Kladno 2019, s. 10.

8 Viz např. OSUSKÝ, Štefan: *„Pravda vítězí!“* London 1942.

9 ŠEBESTA, Štefan (ed.): *Pavol Lukáč: Milan Hodža v zápase o budoucnost střednej Európy v rokoch 1939 – 1944*. Ústav politických ved SAV – Veda, Bratislava 2005.

10 CHOLÍNSKÝ, Jan: Klíč k sovětizaci Československa. Politika Edvarda Beneše v době 2. světové války a výklad Huberta Ripky o mírumilovném sovětském spojení a přínosu bolševické revoluce všemu lidstvu. *Paměť a dějiny*, 2013, roč. 7, č. 2, s. 3–15.

Ripka (7. listopadu 1942): „Listopadová revoluce přetvořila Rusko v moderní, technicky, vojensky a politicky silný velmocenský stát. [...] Ale tato revoluce nezvýšila jen sílu ruského sovětského státu, nýbrž i k nebyvalé výši zvedla civilizační, kulturní a sociální úroveň širokých vrstev sovětského lidu. Poprvé ve svých dějinách ruský a sovětský člověk dospěl k uvědomění své společenské role jako rovnoprávný občan, který je aktivním činitelem ve svém státě. [...] Svým technickým a osvětově civilizačním výkonem, stejně jako probuzením a záměrným pěstováním občanského a politického zájmu bolševická revoluce a sovětská politika vyrovnala rozdíly, které dotud dělily Rusko od ostatní Evropy [...]. Ale vedle toho, co sovětská revoluce a politika přinesla Rusku, třeba hodnotit také její přínos obecnému prospěchu všeho lidstva. I když tato revoluce vyšla z hlubin ruského genia a byla zaměřena především k přeměně ruské společnosti a člověka, byla zároveň nesena pathosem obecné lidské ideje: ideje rovnosti lidí a národů. [...] Lid Sovětského svazu může být jist, že hluboké sympatie československého národa k sovětskému lidu jsou nezměnitelné a neotřesitelné. A může být jist, že je-li národ, který věrnost splácí věrností, je to jistě národ náš. Toto slavné výročí je nám vítanou příležitostí, abychom stvrdili své pevné spojenectví se Sovětským svazem, a jsme pevně přesvědčeni, že tlumočíme city všeho lidu Československa, když voláme: „Ať žije, vzkvétá a mohutní Sovětský svaz“ – „Ať věčně žije československo-sovětské spojenectví.““

Masaryk (7. listopadu 1944): „Lid Sovětského svazu slaví dnes 27. výročí velké ruské revoluce. [...] Musí to být pro každého sovětského občana den slávy, uspokojení a hrdosti. [...] Před dvaceti sedmi roky se zrodilo nové Rusko. Dnes již víme, že ideály, které podnítily revoluci, daly nejen jemu, ale celému světu myšlenkový impuls, jenž měl a bude mít trvalý vliv na život všech národů a států. Svět se z nich bude vždy učit, opravovat, doplňovat, zlepšovat, ať už s její myšlenkovou soustavou plně souhlasí, nebo ne. [...] Ruská revoluce byla dělána především pro Rusko. Zrodil se nový typ státu. Z národů, které mezi sebou měly ještě v roce 1861 miliony otroků – otroků v pravém starověkém smyslu slova, vyrostli noví lidé, hrdí, vzdělaní a pracovití. A z jejich práce a nadání vyrostly továrny, celá města továren, šachty, doly, vysoké pece; lid snědl sám, co zasil, a početná ruská obilnice nesloužila jako zásobárna ostatní Evropě, nýbrž dala chleba ruskému dělníkovi a rolníkovi. [...] Bylo, bohužel, třeba této války, aby svět přišel k přesvědčení, že bez Sovětského svazu nemůže být zajištěn mír. [...] Sovětský svaz vstoupí do nové mírové politiky s plnou vahou své moci. Spolupráce s ním nebude odmítána, ale vyhledávána. Nesleduje sám imperialistických cílů a včera ústy svého velkého maršála znovu slavnostně potvrdil, že si přeje samostatnosti a nezávislosti jiných národů a států. [...] My se nemáme čeho bát. Pokrok a demokracie jsou naší tradiční vlastností a Rusko ji bude respektovat a bude s námi spolupracovat jako rovný s rovným, jako jeden suverénní stát s jiným státem suverénním, spoleneckým a přátelským. [...]

Ze vzájemné důvěry vzešla smlouva, která nám zaručuje vnitřní svobodu a státní nezávislost...“¹¹

Třetím milníkem je podpis československo-sovětské smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci s platností na dvacet let, kterou 12. prosince 1943 v Moskvě podepsal za Benešovy přítomnosti jím zplnomocněný vyslanec československé prozatímní vlády v Moskvě Zdeněk Fierlinger a kterou prozatímní prezident sám neoprávněně ratifikoval. V rozhlasovém projevu k domovu z Moskvy 21. prosince 1943 vedle různých nepravd, polopravd a omylů Beneš řekl: „Moje dnešní cesta do Moskvy – stejně jako moje cesta do Moskvy v roce 1935 – není tudíž pro mne nějaké okamžité a příležitostné oportunní gesto válečné politiky, která se dalšími událostmi změní; tato cesta je mi samozřejmým důsledkem, logickým závěrem a vývojovým dokončením naší politiky celého století, umožněným právě jen ruskou revolucí z poslední války, skvělým upevněním Sovětského státu a dnešními jeho velikými úspěchy válečnými v plném spojení s Velkou Británií a Spojenými státy.“¹² Během pobytu v Sovětském svazu jednal Beneš několikrát také s československými komunisty sídlícími v Moskvě a uzavřel s nimi – opět bez jakéhokoli oprávnění – neveřejné dohody týkající se poválečného uspořádání státu včetně příslibu, že v nové vládě dostanou ministerstva obrany a vnitra. V jednom z rozhovorů řekl Beneš komunistickému vůdci Gottwaldovi: „Budete nejsilnějším prvkem v novém režimu. A já tento prvek budu vždy podporovat. [...] Bude-li naše dohoda upřímná a čestná, pak budou komunisté a Beneš znamenat sílu, kterou nikdo nezdolá.“¹³ Uzavření smlouvy a Benešovy nepsané dohody se sovětským vůdcem a s československými komunisty předznamenaly a stanovily zahraničněpolitickou orientaci a vlastně i cestu do katastrofy obnoveného československého státu – podrobnosti vztahující se k okolnostem a důsledkům podpisu smlouvy včetně Benešovy motivace uvádí historik Josef Kalvoda v monografii *Role Československa v sovětské strategii* v kapitolách „Beneš a otázka střední a východní Evropy“ a „Československo se dostává do sovětské sféry vlivu“.¹⁴

Spolupráci se Sovětským svazem Beneš vychvaloval při různých příležitostech na mezinárodní scéně. Jak píše Kalvoda, to, co „Beneš o sovětských postojích a záměrech říkal v soukromí diplomatům a státníkům, říkal i veřejně novinářům,“¹⁵ například na zastávce v Alžíru během své cesty z Moskvy do Londýna 3. ledna 1944

11 Oba rozhlasové proslovy jsou v plném znění přetištěny (jako dokumenty č. 37 a 44) in KALVODA, Josef: *Sověťizace Československa – příčiny a důsledky. Sv. 1 Role Československa v sovětské strategii*, s. 522–523 a 548–549. Primární zdroje – RIPKA, Hubert: O světovém významu sovětské revoluce. In: RIPKA, Hubert: *S Východem a Západem*. Nákladem „Čechoslováka“, Londýn 1944, s. 95–96 (v podnápise uvedeno: „prosloven v československém vysílání z Londýna 7. listopadu 1942“); MASARYK, Jan: Výročí Velké ruské revoluce – vývoj slovanské solidarity. In: MASARYK, Jan: *Volá Londýn*. Práce – Lincolns-Prager, Praha 1948, s. 291–293.

12 RIPKA, Hubert: *S Východem a Západem*. Nákladem „Čechoslováka“, Londýn 1944, s. 110–114.

13 KLIMEŠ, Miloš – LESJUK, Petr – MALÁ, Irena – PREČAN, Vilém: *Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu*, 1. svazek. Nakladatelství ČSAV, Praha 1965, s. 55–56.

14 KALVODA, Josef: *Sověťizace Československa – příčiny a důsledky. Sv. 1*, s. 179–227.

15 Tamtéž, s. 197.

prohlásil: „Na Rusy se můžete spolehnout, ti svým závazkům dostojí. Dobře je znám, ovládám jejich jazyk, po dvanáct dnů jsem se každý den oficiálně i neoficiálně setkával se Stalinem. Nabyl jsem přesvědčivého dojmu, že jsou velice rádi, že jsou zase zpátky v rodině národů. Jsou nesmírně hrdí na své vojenské úspěchy a na to, jakou mají z mezinárodního hlediska odpovědnost. Tuto odpovědnost berou vážně a podle mého soudu můžete mít naprostou důvěru v to, že svým závazkům dostojí.“¹⁶ Do novin *London Express* Beneš počátkem března 1944 napsal: „To, co Rusové říkají, míní vážně. Budou věrně spolupracovat s Británií a Amerikou a svědomitě plnit rozhodnutí učiněná v Teheránu, aby tak zabezpečili mír na několik generací. [...] Stalin se rozhodně staví proti jakékoli snaze vnutit komunistické ideje podunajským zemím, protože nebude v zájmu nikoho vnutit komukoli takové zřízení, které nespočívá na svobodné vůli lidu.“¹⁷ Historik Josef Kalvoda k tomu dodává: „Československá informační služba šířila informace tohoto druhu ve Velké Británii a Spojených státech. Byla to vlastně nepřímá sovětská propaganda a byla účinnější, než kdyby ji dělal přímo Sovětský svaz. Zatímco prohlášení vydaná sovětskými sdělovacími prostředky byla většinou západních kruhů přijímána opatrně a s rezervou, ba dokonce s nedůvěrou, československé zprávy byly přijímány ochotněji a bez nějakých postranních interpretací. Pro západní kruhy byl dr. Beneš pravý demokrat a odborník na Sovětský svaz, a proto bylo to, co řekl, věrohodnější než výroky sovětských představitelů.“¹⁸

Čtvrtým milníkem je přijetí *Košického vládního programu* ze 4. dubna 1945, tedy v Moskvě vymyšleného programu komunistů na ovládnutí státu, na základě dohody mezi zástupci londýnské prozatímní vlády s moskevskou komunistickou skupinou a slovenskými odbojáři o vytvoření vládní koalice tzv. Národní fronty. V květnu 1945 byl v obnovené Československé republice Národní frontou za asistence sovětské armády nastolen autoritativní režim s totalitními prvky, takzvaná lidová demokracie (podle prezidentem a ostatními stranami přijatého komunistického názvosloví). Dominovali v ní komunisté, jejichž koaličními a vládními partnery byly další tři české politické strany (Československá strana národně socialistická, Československá sociální demokracie, Československá strana lidová) a slovenská Demokratická strana (později ještě Strana práce a Strana svobody). Tyto jediné povolené strany byly deklarativně prosovětské a společně s komunisty rozhodly o rozchodu obnovovaného státu s tradicí meziválečné Československé republiky a o diskontinuitě nového státoprávního uspořádání s československou ústavou z roku 1920. Ta sice formálně zůstala v platnosti, ale fakticky byla nahrazena s ní neslučitelnými *Košickým vládním programem* a dekrety prezidenta Beneše, který byl Národní frontou potvrzen ve své funkci a poskytl nastolenému režimu jakési „politické

16 Tamtéž. Citováno podle – Wilson ministru zahraničí. Alžír, 3. ledna 1944. *National Archives*, Department of State, File 860E001/169.

17 Tamtéž. Citováno podle *News of Czechoslovakia*. *American Friends of Czechoslovakia*, New York, 15. března 1944, No. 93.

18 Tamtéž, s. 197–198.

krytí“ a zdání věrohodnosti. Součástí politické praxe Národní fronty bylo masové porušování základních lidských práv v zájmu prosazování jejích politických cílů, zejména: 1) podněcováním a organizováním násilí na sudetoněmeckém etniku, respektive tolerováním tohoto násilí, 2) zneužíváním bezpečnostních složek a justice k týrání, věznění a zastrasování nevinných lidí – potenciálních odpůrců, 3) zabavováním – tzv. znárodněním – soukromého majetku právoplatných vlastníků firem a podniků. Kromě toho nebyla obnovena občanská práva v první republice zcela samozřejmá – Národní fronta, jak již bylo zmíněno, zrušila svobodnou politickou soutěž a zároveň podstatně omezila svobodu slova a tisku, ministrem informací byl jmenován komunistický propagandista Václav Kopecký.

Pátým milníkem, který náleží do první poloviny července 1947, je podvolení se vlády a celé Národní fronty včetně prezidenta nátlaku Sovětského svazu, aby se Československo neúčastnilo pařížské konference o americkém plánu finanční pomoci evropským státům zdevastovaným druhou světovou válkou – tzv. Marshallově plánu, oficiálně Plánu evropské obnovy – a aby tuto americkou pomoc odmítlo. Čeští a slovenští ministři nejprve jednomyslně rozhodli o československé účasti na pařížské konferenci a o přijetí pomoci, ale po moskevské audienci československé delegace, v níž vládu zastupovali předseda Klement Gottwald, ministr zahraničí Jan Masaryk a ministr spravedlnosti Prokop Drtina, své původní rozhodnutí opět jednomyslně změnili a Československo na americkou pomoc rezignovalo. Stačilo, že Stalin prohlásil: „Pokládám tuto věc za otázku zásadní, na níž závisí naše přátelství s ČSR. Půjдете-li do Paříže, dokážete, že chcete spolupůsobiti při akci na izolaci Sovětského svazu. Všechny slovanské státy odmítly, i Albánie se nebála odmítnouti, a proto soudíme, že byste měli své rozhodnutí zrušit.“¹⁹ Nekomunisté tehdy nevyužili dobrou příležitost vzepřít se, vystavit diktujícího Stalina (porušujícího svým vměšováním smlouvu z roku 1943) na mezinárodní scéně nepřijemné situaci a doma zahájit boj proti svým dosavadním komunistickým partnerům.

Šestým milníkem a další nevyužitou šancí nekomunistů vzepřít se je krize na Slovensku, která začala v září 1947, jejíž podstatou byl frontální útok slovenských, respektive československých komunistů na některé představitele slovenské Demokratické strany a na tuto stranu jako takovou. Čeští nekomunisté v Národní frontě – lidovci, národní socialisté a sociální demokraté – se adekvátně nezastali svých nespravedlivě osočovaných a pronásledovaných slovenských kolegů z Demokratické strany, která na Slovensku v roce 1946 v parlamentních volbách (tj. volbách v rámci Národní fronty) jednoznačně porazila komunisty. Mezi světlé výjimky patří případ lidoveckého poslance Jana Bruknera, který se v imunitním výboru Ústavního Národního shromáždění jako jediný český poslanec odvážil postavit proti

19 Zápis ze setkání československých vládních představitelů se sovětským vůdcem Josifem V. Stalinem a sovětským lidovým ministrem (lidovým komisařem) zahraničí Vjačeslavem M. Molotovem v Moskvě 9. července 1947. KAPLAN, Karel: *Únor 1948. Komentované dokumenty*. Epocha, Praha 2018, s. 417–423.

komunistickému komplotu, když hlasoval proti vydání slovenských poslanců Miloše Bugára a Jána Kempného soudnímu stíhání.²⁰

Pátým a šestým milníkem jsou dvě nevyužitá příležitosti z roku 1947, kdy se nekomunistické strany Národní fronty ještě nikoli beznadějně mohly pokusit o zvrát neblahého směřování země nehledě na to, že vše bylo z jejich hlediska špatně rozehráno a že se jejich představitelé stali spolupachateli výše zmíněných nepravostí a zločinů. Předpokladem ovšem bylo (stejně jako později během vládní krize v únoru 1948 – viz dále) postavit se otevřeně nejen proti československým komunistům, ale také proti Sovětskému svazu a jeho spolehlivé opoře ve funkci československého prezidenta, což pro příslušné politiky znamenalo nepředstavitelné a neuskutečnitelné „několikeré překročení vlastního stínu“. Tyto dvě šance tedy nebyly využity a vývoj nezadržitelně směřoval k únoru 1948, kdy byli komunisté velmi dobře připraveni a sešikováni, zatímco jejich dočasní spojenci a posléze odpůrci byli nepřipraveni a neměli dostatek schopností ani statečnosti k tomu, aby dokázali jakkoli účinně vzdorovat rudému politickému gangsterství a katastrofálnímu vývoji.

Sedmým milníkem byla vládní krize mezi 20. a 25. únorem 1948 vyznačující se protiprávními aktivitami komunistů, pasivitou všech nekomunistických stran, ale také poplatností prezidenta Beneše jeho dosavadnímu směřování, když prohlásil, že bez komunistů si nedokáže vládu představit. Kromě toho podle znalců ústavního práva Beneš už nepřijetím demise většiny (14 z 25) ministrů porušil ústavní princip, nehledě na to, že jmenoval novou vládu s prokomunistickými ministry, kteří se profilovali jako nekomunističtí straníci, ale svými stranami nebyli na vládní posty delegováni. Beneš už druhý den únorové vládní krize prohlásil – jak bylo citováno v tisku –, že nebude jmenovat žádnou úřednickou vládu, natož vládu bez komunistů, k čemuž dodal: „S něčím podobným ke mně nikdo přijít nesmí. Vaši demisi – pravil jsem kolegovi Gottwaldovi – bych nepřijal. Dále jsem mu řekl: Vy jste ministerský předseda, bez vyslechnutí vašeho stanoviska nic neudělám... Já mluvím jasně, otevřeně a cílevědomě. Musím vésti vládu tak, aby si nikdo nemyslil, že můžeme vyhnat z vlády největší stranu parlamentní. A ještě něco: budoucí vláda nebude nejenom bez komunistů, ale nebude ani bez Gottwalda. Gottwald je předseda největší strany, a když bude jmenována nová vláda, tož ji povede Gottwald. To je mně jasno.“²¹ Po jmenování nové vlády 25. února 1948, která byla zcela pod kontrolou komunistů, už měla „jasno“ také většina poslanců Národního shromáždění – na zasedání parlamentu 11. března 1948 byla vláda potvrzena hlasováním v poměru 230:0.²²

20 Podrobnosti – KALVODA, Josef: *Sovětizace Československa – příčiny a důsledky*. 2. sv., s. 220–245.

21 Nebude vláda úřednická, nebude vláda bez komunistů. Prezident republiky k vládní krizi. *Lidová demokracie*, 22. 2. 1948, s. 1.

22 Podrobnosti – VEBER, Václav: *Osudové únorové dny 1948*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008, s. 345–369.

Vyvrcholení únorové krize z hlediska potenciální možnosti odporu proti komunistickému postupu komentoval již výše citovaný historik Josef Kalvoda mimo jiné v článku „Únor 1984“ prezentovaném v českém exilovém tisku, připomeňme z něj stěžejní pasáže, které přináší srozumitelnou odpověď na otázku „Jak se to mohlo stát, že se poválečné Československo stalo komunistickým totalitním státem?“:

„U příležitosti pětatřicátého výročí ‚února‘ v minulém roce jsme četli v etnickém tisku, že se v únoru 1948 mělo bojovat. Tato teze však nutně vyvolává dvě otázky: Proti komu se mělo bojovat? A proč se nebojovalo? První otázka se může zdát nadbytečná a netrpělivý čtenář hned odpoví: Přece proti komunistům! Přihlédneme-li však blíže k faktům a událostem, jak se seběhly, musíme dojít k závěru, že tato odpověď je nedostatečná. Komunisté tehdy nebyli sami – měli své spojence. Muselo by se bojovat nejenom proti nim, ale také proti jejich spojencům, proti těm, které už mnoho let předtím Lenin nazval ‚užitečnými idioty‘. Protože to není titul lichotivý, budou vždy rozepře, kdo mezi ně patřil, či nepatřil. [...] Otázka, proti komu se mělo v únoru bojovat, není nadbytečná. Bojovat se mělo nejenom proti komunistům, ale i proti jejich spojencům, především proti Benešovi. Už v roce 1935 jednal v Moskvě jako ministr zahraničních věcí s vedoucími československých komunistů, na něž byl v té době v Československu vydán zatykač, a slíbil jim, že budou-li pro něho v nadcházejících prezidentských volbách v československém parlamentu hlasovat, že oni a jejich soudruzi, kteří byli tehdy ve vězení, budou amnestováni. A tak se také stalo. V prosinci 1943 udělal Beneš dohodu s vůdci československých komunistů, mezi nimiž byl i Gottwald, a slíbil jim, že budou ‚nejsilnějším elementem nového režimu‘ v poválečném Československu a že on tento element bude ‚vždy držet‘. Gottwaldovi řekl: ‚Budu jednatí vždy otevřeně. Budete vždy vědět, jaké mám názory. Chci, abyste i vy měli jako vládnoucí strana svobodu ve svém stanovisku. Jest možné, že se budeme různit v náhledech, ale zásadní linii budeme držet a plnit společně.‘ Navíc Beneš prohlásil: ‚Budu dělat takovou politiku, abyste mohli býtí budoucně v každé vládě.‘²³ Není tedy žádná záhada v Benešově postupu během únorové krize. Spojil se s komunisty už v prosinci 1943 a jeho počínání v únoru 1948 bylo v souladu se sliby a závazky, které jim dříve dal. Tím se dostáváme ke druhé otázce: Proč se v únoru 1948 nebojovalo? ‚Beneš je náš program‘ bylo jedno z hesel strany národně socialistické. Drtinova odpověď na výše uvedenou otázku nás tedy nepřekvapuje. Píše, že ‚naděje na vítězství v boji proti nastolení diktatury v Československu byla pouze s Benešem a nebyla reálná bez Beneše‘²⁴ Nebojovalo se proto, že pro národní socialisty nebylo reálné bojovat bez Beneše a bojovat proti Benešovi nepřicházelo vůbec v úvahu. Beneš je mystifikoval. Neřekl jim, že se spojil s komunisty v Moskvě již v prosinci 1943. Lhal vlastním lidem, kteří v něho věřili.

23 KLIMEŠ, Miloš – LESJUK, Petr – MALÁ, Irena – PREČAN, Vilém: *Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu. Dokumenty o vzniku a vývoji lidové demokracie v Československu do února 1948. 1. svazek*, Praha 1965, s. 55–56.

24 DRTINA, Prokop: *Československo můj osud, svazek I, kniha 2*. 68-Publishers, Toronto 1982, s. 588.

Komunisté naproti tomu věděli, že mají Beneše v kapse a že on bude nakonec vždy dělat to, co oni budou chtít. On jim to slíbil a oni mu to neustále připomínali. Beneš zradil své vlastní straníky a kapituloval před československými komunisty, protože za nimi stál Sovětský svaz a Stalin, jemuž rovněž v roce 1943 slíbil, že bez jeho předchozího souhlasu v zahraniční politice nic neudělá. A přesně tak také jednal.²⁵

---

25 Plné znění článku „Únor 1984“ (*Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii*, Blacktown, 31. 1. 1984) viz KALVODA, Josef: *Sovětzace Československa. Sv. 2 Beneš a spol., komunisté a totalitní stát*, s. 181–185.